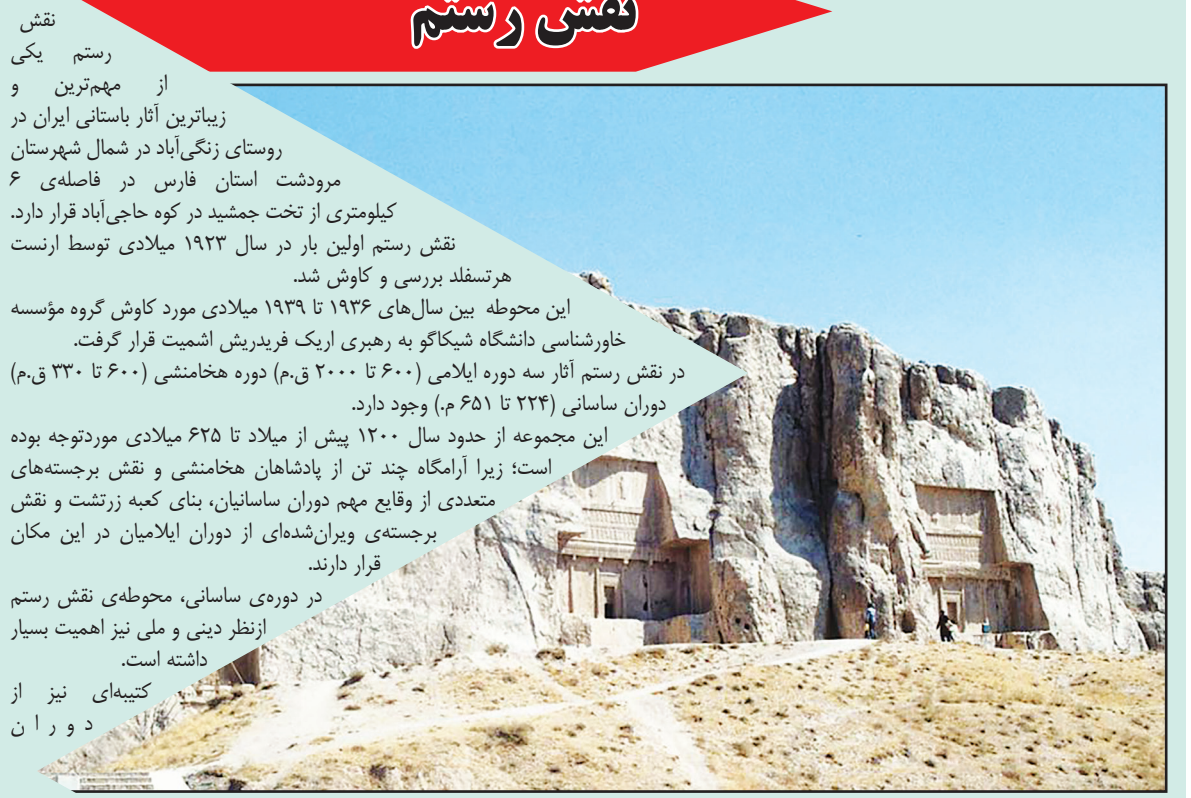
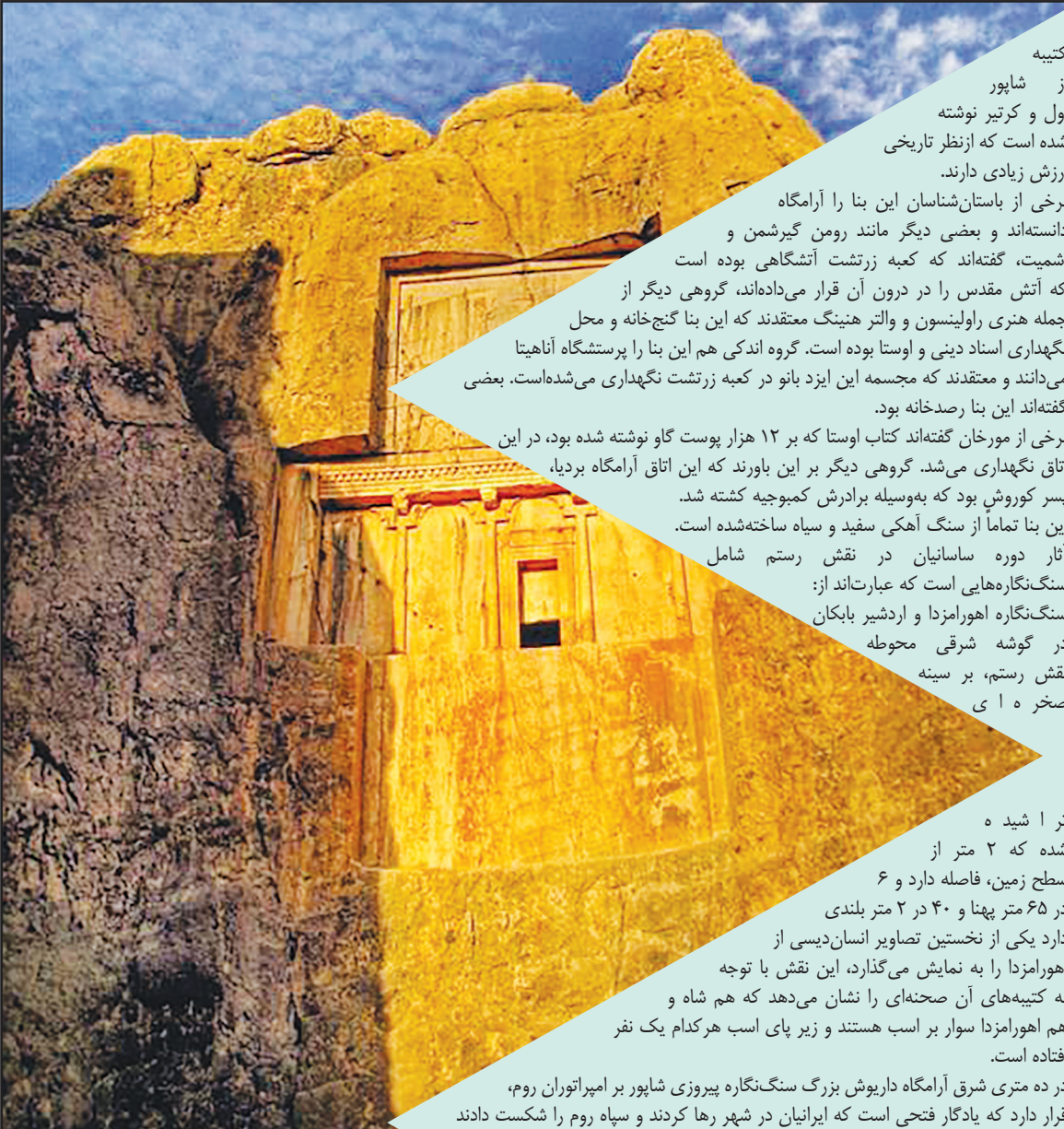

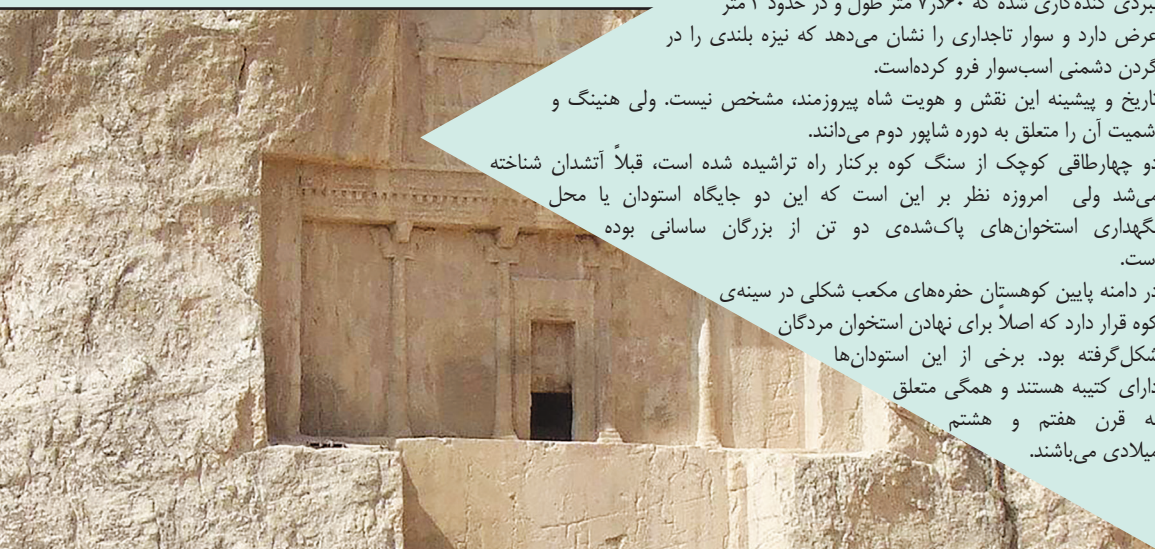
نقش رستم

نقش رستم یکی از مهم‌ترین و زیباترین آثار باستانی ایران در روستای زنگی‌آباد در شمال شهرستان مرودشت استان فارس در فاصله‌ی ۶ کیلومتری از تخت جمشید در کوه حاجی‌آباد قرار دارد. نقش رستم اولین بار در سال ۱۹۲۳ میلادی توسط ارنست هرتسفلد بررسی و کاوش شد. این محوطه بین سال‌های ۱۹۳۶ تا ۱۹۳۹ میلادی مورد کاوش گروه مؤسسه خاورشناسی دانشگاه شیکاگو به رهبری اریک فریدریش اشمیت قرار گرفت. در نقش رستم آثار سه دوره ایلامی (۶۰۰ تا ۲۰۰ ق.م) دوره هخامنشی (۲۰۰ تا ۳۳۰ ق.م) دوران ساسانی (۲۲۴ تا ۶۵۱ م) وجود دارد. این مجموعه از حدود سال ۱۲۰۰ پیش از میلاد تا ۶۲۵ میلادی مورد توجه بوده است؛ زیرا آرامگاه چند تن از پادشاهان هخامنشی و نقش برجسته‌های متعددی از وقایع مهم دوران ساسانیان، بنای کعبه زرتشت و نقش برجسته‌ی ویران‌شده‌ای از دوران ایلامیان در این مکان قرار دارند. در دوره‌ی ساسانی، محوطه‌ی نقش رستم از نظر دینی و ملی نیز اهمیت بسیار داشته است. کتیبه‌ای نیز از دوران ساسانی در این مکان وجود دارد. این محوطه از حدود سال ۱۲۰۰ پیش از میلاد تا ۶۲۵ میلادی مورد توجه بوده است؛ زیرا آرامگاه چند تن از پادشاهان هخامنشی و نقش برجسته‌های متعددی از وقایع مهم دوران ساسانیان، بنای کعبه زرتشت و نقش برجسته‌ی ویران‌شده‌ای از دوران ایلامیان در این مکان قرار دارند. در دوره‌ی ساسانی، محوطه‌ی نقش رستم از نظر دینی و ملی نیز اهمیت بسیار داشته است. کتیبه‌ای نیز از دوران ساسانی در این مکان وجود دارد.

معاصر (حدود ۱۰۰ سال پیش) وجود دارد. در قدیم، نام این مکان سه گنبدان یا دو گنبدان بوده است که در بین مردم منطقه، به کوه حاجی‌آباد، کوه استخر یا کوه نقش نیز معروف بوده و احتمالاً پس از آنکه ایرانیان بین رستم، پهلوان شاهنامه و سنگ‌نگاره‌های شاهان ساسانی ارتباط برقرار کردند نام نقش رستم به این مکان داده شد. قدیمی‌ترین نقش موجود در نقش رستم مربوط به دوره ایلام است که نقش دو ایزد و ایزد بانو و شاه و ملکه را به تصویر کشیده که روی مارهایی نشسته‌اند و لباس‌های چین‌دار به تن دارند. ولی بعدها در دوره ساسانی، بهرام دوم بخش‌هایی از آن را پاک کرد و نقش خود و درباریان را به جای آن تراشید. چهار آرامگاه در این مکان قرار دارد که آرامگاه پادشاهان هخامنشی هستند و متعلق به خشایارشا (۴۴۵-۴۸۶ ق.م)، داریوش دوم (۴۸۶-۵۲۲ ق.م)، اردشیر اول (۴۲۴-۴۶۵ ق.م)، داریوش دوم (۴۰۵-۴۲۴ ق.م) است. عرض هر یک از آرامگاه‌ها ۱۹ و طول آن‌ها ۲۲/۹۳ متر است و تقریباً در ارتفاع ۲۶ متری قله کوه قرار دارند. همه آن‌ها از ویژگی‌های یکسانی برخوردارند. از بین ۴ آرامگاه موجود، فقط

آرامگاه داریوش اول کتیبه دارد. آرامگاه خشایارشا در سمت راست آرامگاه داریوش اول قرار دارد، آرامگاه اردشیر اول در سمت چپ آرامگاه داریوش اول قرار دارد. آرامگاه داریوش دوم غربی‌ترین آرامگاه هخامنشی نقش رستم است. از بین این ۴ آرامگاه، آرامگاه خشایارشا بهتر از همه حفظ شده است. فضای خارجی آرامگاه‌ها که عموماً مشابه هم هستند، دارای نقش برجسته پادشاه کهمانی در دست دارد؛ در این نقش برجسته دو آتشدان تصویر شده در گوشه سمت راست نقش ماه مشاهده می‌شود در پایین سکو، نقش نمایندگان ملل تابعه، تخت شاهی را با دستان خود نگهداشته‌اند. ستون‌هایی نیز دیده می‌شود که سرستون آن‌ها، دارای گاو دو سر مانند سرستون‌های تخت جمشید است. تعدادی شیر غرغان در پایین نقش‌ها دیده می‌شود که با یک دسته نیلوفر آبی تزئین شده است. در ورودی آرامگاه‌ها به شکل مربع است. این درها در دوران باستان قفل می‌شدند. برای این کار دو قطعه سنگ بزرگ در پشت آن‌ها قرار می‌گرفت و به این وسیله مهر می‌شد. شکل آرامگاه‌ها نیز مشابه است. تنها تفاوت آرامگاه داریوش کبیر در کتیبه‌های میخی و آرامی آن است. راهروی داخل آرامگاه داریوش کبیر ۱۸/۷۲ طول و ۳/۷۰ متر عرض دارد، در این آرامگاه ۹ تابوت سنگی وجود دارد که در یک ردیف در سنگ کنده شده و به داریوش کبیر، ملکه و سایر بستگان او تعلق دارد. طول، عمق و عرض این تابوت‌ها ۲/۱۰ × ۱/۰۵ × ۱/۰۵ متر و ضخامت (سنگ) هر یک ۱۷/۵ سانتیمتر است. سروپوش هر یک از تابوت‌ها را قطعه سنگ بزرگی تشکیل می‌دهد. کعبه زرتشت بنای سنگی این مجموعه در دوره هخامنشی ساخته شده و از نام آن در آن دوران اطلاعی در دست نیست ولی در دوره ساسانی به آن بن خانک گفته می‌شود. از زمان حمله اعراب به ایران به‌اشتباه نام کعبه زرتشت به آن دادند. آن‌ها از آنجاکه فکر می‌کردند هر دینی می‌بایست برای خود بتکده یا مرکزیتی برای خود داشته باشد این بنا را کعبه زرتشتیان نامیدند. بر سه گوشه این بنا دو

تر ا شید ه شده که ۲ متر از سطح زمین، فاصله دارد و ۶ در ۶۵ متر پهنا و ۴۰ در ۲ متر بلندی دارد یکی از نخستین تصاویر انسان‌دیس از اهورامزدا را به نمایش می‌گذارد، این نقش با توجه به کتیبه‌های آن صحنه‌ای را نشان می‌دهد که هم شاه و هم اهورامزدا سوار بر اسب هستند و زیر پای اسب هر کدام یک نفر افتاده است. در ده متری شرق آرامگاه داریوش بزرگ سنگ‌نگاره پیروزی شاپور بر امپراتور روم، قرار دارد که یادگار فتحی است که ایرانیان در شهر رها کردند و سپاه روم را شکست دادند و صحنه اسارت والیرین و فیلیپ عرب را نشان می‌دهد که به دستور شاپور اول در حدود سال ۲۶۲ میلادی تراشیده شده است و حدوداً ۱۱ متر طول و ۵ متر عرض دارد. در کنار نقش اهورامزدا و اردشیر بابکان سنگ‌نگاره بهرام دوم و درباریان قرار دارد که بر روی یک سنگ‌نگاره ایلامی کنده شده در وسط این نقش، بهرام دوم که به صورت تمام‌قد ایستاده و رو به چپ دارد، نقش شده و سه نفر به حالت نیم‌تنه در پشت سر او و پنج نفر دیگر به حالت نیم‌تنه در جلوی روی بهرام قرار دارند و دارای ۵ متر طول و ۵ در ۲ متر عرض است. زیر آرامگاه داریوش بزرگ

سنگ‌نگاره پیروزی بهرام دوم قرار دارد که شامل دو سنگتراشی بزرگ و بسیار آسیب‌دیده است. هر دو صحنه، نبرد پادشاهان اسپسوار را نشان می‌دهد. سنگ‌نگاره آناهیتا و نرسی در این مجموعه قرار دارد، نرسی تاجی زیباروی سرش دارد و دست چپش را دراز کرده و حلقه‌ای را از آناهیتا، ایزد بانوی آب، گرفته است. در غرب سنگ‌نگاره آناهیتا و نرسی، قسمت بزرگی از کوه به صورت مستطیل و به طول ده متر و ارتفاع ۵ متر به‌منظور ایجاد نقش، تراشیده شده ولی تا سال ۱۸۲۱ میلادی هیچ اثری بر آن کنده نشده بود. این صحنه چنان باشکوه و عمیق تراشیده شده و شیوه تراش آن به صفحه فرهاد تراش در بیستون شباهت بسیار دارد. در سال ۱۸۲۱ میلادی (۱۲۳۷ قمری)، یکی از مالکان محلی دستور داد تا قبالة ملک حاجی‌آباد را به نام او با خط فارسی نستعلیق در بیست و چهار سطر، در میان صفحه تراشیده شده نقش کنند. سنگ‌نگاره نبرد هرمز دوم در زیر آرامگاه اردشیر یکم و سنگ‌نگاره نیمه‌تمام آذرنرسه قرار دارد که توسط اشمیت از زیر خاک بیرون آورده شده. در این نقش، هرمز دوم که سوار بر اسب است، دشمن را سرنگون کرده و نیزه بلندی در شکمش فرو برده‌است. این نقش ۴۰ در ۸ متر طول و ۴ متر عرض دارد. زیر آرامگاه داریوش دوم نبرد شاپور دوم در صحنه نبردی کنده‌کاری شده که ۷۰ در ۷ متر طول و در حدود ۳ متر عرض دارد و سوار تاجداری را نشان می‌دهد که نیزه بلندی را در گردن دشمنی اسپسوار فرو کرده‌است. تاریخ و پیشینه این نقش و هویت شاه پیروزمند، مشخص نیست. ولی هیننگ و اشمیت آن را متعلق به دوره شاپور دوم می‌دانند. دو چهارطاقی کوچک از سنگ کوه برکنار راه تراشیده شده است، قبلاً آتشدان شناخته می‌شد ولی امروزه نظر بر این است که این دو جایگاه استودان یا محل نگهداری استخوان‌های پاک‌شده‌ی دو تن از بزرگان ساسانی بوده است. در دامنه پایین کوهستان حفره‌های مکعب شکلی در سینه‌ی کوه قرار دارد که اصلاً برای نهادن استخوان مردگان شکل گرفته بود. برخی از این استودان‌ها دارای کتیبه هستند و همگی متعلق به قرن هفتم و هشتم میلادی می‌باشند.

کتیبه از شاپور اول و کتیبه نوشته شده است که از نظر تاریخی ارزش زیادی دارند. برخی از باستان‌شناسان این بنا را آرامگاه دانسته‌اند و بعضی دیگر مانند رومن گیرشمن و اشمیت، گفته‌اند که کعبه زرتشت آتشی بوده است که آتش مقدس را در درون آن قرار می‌داده‌اند. گروهی دیگر از جمله هنری راولینسون و والتر هیننگ معتقدند که این بنا گنج‌خانه و محل نگهداری اسناد دینی و اوستا بوده است. گروه اندکی هم این بنا را پرستشگاه آناهیتا می‌دانند و معتقدند که مجسمه این ایزد بانو در کعبه زرتشت نگهداری می‌شده‌است. بعضی گفته‌اند این بنا رصدخانه بود. برخی از مورخان گفته‌اند کتاب اوستا که بر ۱۲ هزار پوست گاو نوشته شده بود، در این اتاق نگهداری می‌شد. گروهی دیگر بر این باورند که این اتاق آرامگاه بریدیا، پسر کوروش بود که به‌وسیله برادرش کمبوجیه کشته شد. این بنا تماماً از سنگ آهکی سفید و سیاه ساخته شده است. آثار دوره ساسانیان در نقش رستم شامل سنگ‌نگاره‌هایی است که عبارت‌اند از: سنگ‌نگاره اهورامزدا و اردشیر بابکان در گوشه شرقی محوطه نقش رستم، بر سینه صخره ای